

УДК 94:801.81:908(477.41)
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-5984.2025/1.41>

Дунайна І.Г.

Музей декоративно-ужиткового мистецтва Київщини
Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав»

Бондаренко М.І.

Музей декоративно-ужиткового мистецтва Київщини
Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав»

УСНА ІСТОРІЯ СЕЛА ГРЕЧАНИКИ: ПОЛЬОВІ РОЗВІДКИ

В основу даної статті увійшли польові матеріали авторів, що були записані в 2015 році від мешканців села Гречаники Переяслав-Хмельницького району Київської області (нині Бориспільського району). Джерельною базою дослідження стали відомості від респондентів з вивчення українських народних жіночих прикрас, українського народного одягу, які є основними науковими темами авторів. Крім того, під час розвідки були почерпнуті етнографічні джерела з календарної та сімейної обрядовості, традиційного харчування, світоглядних уявлень та вірувань. Велику цінність становлять експедиційні фотофіксації та зібраний народознавчий матеріал про різні ділянки традиційної культури та побуту місцевого населення: бджільництво, ткацтво, харчування, одяг, прикраси, календарна, сімейна обрядовість, народна медицина, вірування, традиції дошлюбного спілкування молоді.

Результатами експедиційного етнографічного дослідження є і надалі обстеження різних ділянок матеріальної та духовної культури українців. Даний матеріал презентує факти, які не знайшли відображення в офіційних документах, але вони мають значення як матеріали особового походження. У них відображений фактичний матеріал «дух часу», насичений спостереженнями та роздумами респондента про описуванні події, подробиці життя людей та їхні настрої. Дослідження специфіки культурних явищ як минулих, так і сучасних поколінь українців базується на «живому» зв'язку записувача й опитуваного. Метод «опитування» є одним з основних методів збору первинної інформації про окремі структурні компоненти традиційно-побутової культури українців і їх функціонування, як певної системи і застосування до осіб які мають безпосередній досвід або знання предмету чи події. Сучасний дослідник ще має можливість спостерігати збережені в сучасному побутуванні елементи традиційного обряду та записати спогади про реліктові явища від старшого покоління. Також це дає змогу зафіксувати масив унікальних спогадів, традицій, звичаїв, особливості побутового і господарського життя, що підлягають неодмінній передачі з покоління в покоління.

Ключові слова: Гречаники, респонденти, одяг, прикраси, весілля, харчування, обрядовість.

Постановка проблеми. Під час експедиційної розвідки в село Гречаники (Переяславщина) 2015 році було охоплено п'ять дослідницьких ділянок: етносоціальні відомості про респондентів, етнографічні аспекти трудового життя, сімейно-побутову сферу життєдіяльності, матеріальну культуру (одяг, житло), духовну культуру (народні вірування, свята, обряди). Переважна частина респондентів – це сільські мешканці 1930, 1934, рр. народження. Шляхом польового інтерв'ювання була зібрана інформація про селянський побут, звичаї, обряди, календарну обрядовість, відомість про рідне село з погляду дитячих та юнацьких спостережень. Автори статті накопичили цінний польовий матеріал з культури і побуту, а саме, про-

вели етнолінгвістичний аудіозапис, зібрали нарративи з усної історії, зафіксували дані про весільну обрядовість, фіксації стану матеріальної культури по традиційному вбранні українців, видів господарської діяльності. До статті увійшли безцінні спогади жителів обстеженої місцевості, які побудовані у вигляді розповідей-сюжетів зі збереженням стилю мовлення. Наші тільки підрозділи та деякі уточнення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Джерельною базою дослідження даної теми стали матеріали польових досліджень (усні спогади від мешканців села Гречаники Переяслав-Хмельницького району), зібрані в 2015 році. Вони містять безцінну інформацію про селянський побут,

звичаї, обряди, відомості про рідне село з погляду дитячих та юнацьких спостережень.

Постановка завдання. Метою публікації є дослідження українського народного жіночого одягу та українських народних жіночих прикрас на Переяславщині.

Виклад основного матеріалу. Автобіографічні оповіді респондентів.

Ярема (уроджена Перепелиця) Параска Іванівна 1930 р. н., народилася в Чирському, мешканка с. Гречаники. Моя мати 1910 р. н. Мені було один год, як мій батько умер. Я осталася сиротою, а матері був двадцять один год, мати осталася вдовою. Вона познайомилася із хлопцем з Гречаників. У 1936 році, коли мені було шість год, він забрав нас з матір'ю до Гречаників. І так ми тут і проживали. Я була сама старша в сім'ї, дивилась за меншими. Брат був з 1938 року, у три роки помер, а другий народився у 1940 році, а сестра 1942-му. Кидала мати на мене менших, а я посаджу їх під хатою на мішечок, а дівчата в «класа» грають, і я з ними. У школу в Стовп'яги ходила, два класи кончила. Як мені пішов той год у школу в перший клас, то мене до школи в Гречаниках не здали, бо саме хлопець родився, то мені треба було за няньку бути. Мене на другий год із трьома дітьми 1931 р. н. віддали в Стовп'яги до школи. Потім зайшов німець, батька забрали, а я сама старша, вже було не до учоби, треба глядіть було менших. Виходила заміж я вже по сучасному, у двадцять чотири роки, вже розумна була. У нас свадьби не було, ми зійшлися з чоловіком у 1956 році, дай і все. За придане мати телицю дала.

Адаменко (уроджена Бова) Лідія Антонівна 1934 р. н., мешканка с. Гречаники. Народилася в Стовп'ягах на вулиці Соснова. Мати Бова (уроджена Адаменко) Марія Іллівна 1911 р. н. Закінчила п'ять класів і пішла працювати в столову. Ми з чоловіком рідні у третіх. Ми з роду не вийшли. Мене взяв троюрідний брат. Заміж вийшла у дев'ятнадцять років.

Весілля.

Усний спогад жительки села Гречаники Яреми (уроджена Перепелиця) Параски Іванівни 1930 р. н.: *Мене звали на весілля пекти коровай. У коровай клали парні копійки по 20, 10. Два пекли короваї, один з голубами, другий з бочечками. Посередині два голуби, між ними горошинки винограду з тіста. Коли молода іде, дак коровай з голубами забирає із собою, а з бочечками остаються. Тоді в перезві ріжуть цей коровай. Пекли велику шишку з якою молода ходить, і шишки менші. Для молодого не великі пекли шишки, а якщо для весільної*

матері молоді (нареченої) дак борону пекли, до платка дарували і борону. Лежень не пекли. Коли вже молода вечором закінчила ходять, то звався дівич вечір, за столом дружки сидять, молода розломила ту шишку подала на тарілці. Дружки по кусочку взяли тієї шишки, а те, що осталося роздали людям які в хаті були. Молода сама ламала шишку об голову. Як ходить запрошувать, то одна дружка була, а в кого більше родні, то дві дружки ходять. Одна ходить з ціпком, а друга шишки носить у платку. Ціпок лентою був вгорі зав'язаний бантом. Коли заходили до родні, молода кладе на стіл свою шишку (перепісць), а з вузла бере і дає меншу шишку, кланяється й каже: «Просили батько, просили мати і я прошу приходьте до мене на весілля». Робили гільце. Ставили невеличку ріденьку сосну, вішали на неї ленти і канфети.

Якщо в дівчини батьки померли і вона сирота, дак вона вінка не одівала, а надівала ленту і дві роблені квітки, а якщо й вінок то білі, зелені ленти, пісненькі такі, а такого радісного не було. Даже вбрання просте таке одягала, не розкішне, бідняцьке. Вінок не високий був. Робили вінки ті, що спеціалісти були, заказували вінки у бабок у Переяславі [1].

Усний спогад жительки села Гречаники Адаменко (уроджена Бова) Лідії Антонівни 1934 р. н.: *У суботу на молоду одівали сорочку, карсет, вінок, підв'язували рушником і йшли просить на свадьбу. Під вінок запинали платок шовковий. Вив'язували, щоб кінчики з переду були, як рожки, їх не видно було за вінком. Вінок із самого переду був. А тоді була стрічка, на якій було дві квіточки одна й друга на лобі. Стрічки були підшиті ззаду на ленточці до платка. Оце такий платок був. Квіточки самі робили із стрічок. Збирали в оборочку, а осередок чи жовтенький був, хто яку умів той і плів. На платок казали шовковий рогатий, запинали його на коси. Як молоді були сплітали у дві коски, складали обично ззаду, щоб не вісили вони. Під хусткою треба, щоб були.*

Якщо дівка була покритка, тоді одівали білий вінок із стружок, куплений, тільки білий. Таких стрічок, і вінків кольорових не одівали. Квіток роблених на ленті не було. Не вив'язана вона була і рушником не підв'язана. Дівка-покритка вважалася, коли в неї дитина померла при народженні. Вдова нічого не вдівала, сходилися дак й жили. Фата появилася в 50-х годах.

На весіллі із-за столу молоду виводили і садовили на підводу, де запряжено було двоє коней. На другій підводі скриню везли. У скрині була кохта,

кожух, були рядна, ліжник, килим (килим не в кожної дівки й був).

На весіллі старша дружка ходила із ціпком. Як молода молодіє, за нею ходить п'ять-шість дружок. Молода ходила із шишкою під рукою, у старшої дружки у вузлі менші шишки. Тоді молода приходить ввечері, становиться задом до хати і ламає до коліна ціпок, і кидає через хату. Якщо перекине, то це на добро, а якщо ні то вже на огорченіє. Бгали короваї гарні, убирали калинами, становили на столі, обв'язували одним червоним рушником. Обмотували два короваї рушником у вигляді восьмьорки. Прикрашали калинами, барвінком, голуби ліпили. На одному короваї бочечки невеличкі, а на другому два голуби один на одного дивилися. Насіннячко встромляли в очки. Робили маленькі шишечки, тісто різали по краю зубчиками, ставили біля голубів. Казали, якщо та шишка з якою молода ходить, чи лопне, чи западе, то це не на добро. Як гарна шишка, казали ловка шишка, то значить добре будуть жить. Ліпили дві шишки, застраховували самі себе. Шишок, що роздавали була різна кількість, щитали скільки роду, стільки й шишок. Шишку наречена носила у ситцевій хустці і цю хусточку молода повинна зносити. Цю шишку ламала молода як повинна їхати до свекрухи. На посад молодого заводив дружку, він був із його рідні. Вони приїжджають, мати молодой в'яже рушниками дружків на вулиці. Молода із молодим беруться за платочок і заводять їх до хати. Молода заходить до столу від подушок, а молодий з боярами з іншої сторони. Як молодий зайшов співають дружки:

«Що то за сорока, що то за ворона

Стоїть у порога, крила розпустила, рота роззявила,

Хоче залетіти, на посаді сісти».

У мене не було батька, то мені співали таку пісню:

«Войди, войди на чужині батичко, у чужому світечку

Да встань, поглянь, подивися на цю бідну сиротинь,

Сирота плаче, ще й гірко ридає, що у цій хаті порядочку немає.

Вся родина позбиралась, а батичка немає рідненького

Да пошлю соловейка, да пошлю скоренько по свого батечка рідненького».

Молода сиділа скромно, молодий заходить поцілує молоду. Як молодий зайшов за стіл, зразу по ослону, по лаві йде сестричка і пришиває молодому квітку до грудей. На столі стояла колосівка в

графині, дві свічки разом, гільце не ставили. Дві свічки запалювали і дивились як котра горить.

Потім співають:

«Та засвіти ж, мати, свічку, й постав на столі,
А я й буду дивитися чи пара ж мені.

Та й засвітила мати свічку, неясно горить,

З ким любила – розлучилась, серденько болить

З ким не зналась – повинчалась, треба в світі жить».

Молода забирала свічки, ікони під руку і короваї до свекрухи. Свічки не зберігали. Мати сама для весілля свічки сукала. Свічки високі і товсті були. Вони повільно горіли. Обв'язували їх ленточкою. Як молода виїжджає вже до молодого, то колосівку всім роздає, хто у хаті був. Підходять до столу старша дружка і наливає. Тоді дружку торгується. Коня продавали вже як вийшли із хати. Молоді заїхали в двір кінми, мати вийшла із хлібом, батька в нього не було, замість нього хрещений. Поклонились. Я приїхала у квітках. Розбирали приданки від мого роду в хатинці. Ніхто не перевіряв чи чесна, чи ні. Коли вийшли з хатини, тоді обдаровували подарками. Пов'язали хусточку під бороду, у тій же сорочці, карсеті, тільки сподницю іншу наділа. На другий день ходили вокруг хати, сіяли отим зерном в якому стояли свічки. Тільки я не сіяла, і прожили із свекрухою 15 годочків, і одна на одну брешеш не сказали. У людей прапор на хаті на бовдурі ставили і тряпку червону чіпляли, що чесна, хто достав, тоді могорич ставили. У нас не ставили прапор і все було добре. У молодого колосівки не було. Були теж короваї, у Perezva розрізали. Perezva іде увечері до молодого, коли молоду привезуть і обвішували хату її рушниками. Тоді сходиться Perezva. Perezva гуляє у молодой, а Perezva нареченого гуляє у нього. У понеділок з обіду посходилися, і дружки несуть снідять молодим. Дружки і бояри гуляють не в тій хаті де Perezva гуляє, а в сусідів, на дворі тоді не гуляли, тільки в хаті. А молодий кличе Perezvu до молодой, а та Perezva іде до молодого. Переодягали молоду і загадували матері впізнати чи це її дочка, чи ні. Perezva убиралася у циган, у ковалів да в кози. Одівали вивернутий кожух, казали козу будуть доїть, приставали до батька, а циганка одно казала: «Дай я погадаю! Ти щаслива, уродлива і на лихо не жадна, ти живеш між ворогами в тебе чорно між ногами!». Через тиждень Perezva молодого іде до свахи [2].

Ткання.

Усний спогад жительки села Гречаники Адаменко (уроджена Бова) Лідії Антонівни 1934 р. н.:

Мати держала овечок, то і ліжник був гарний. Ліжником укривалися, тоді рідко в кого був ліжник. Килими купляли. Килимом на Різдво, Великдень стіл застеляли, рушники нові вішали. У будень одні вішали, а на празник до Різдва і до Крещення вішали рушники на ікони, які вряд стояли на полиці. В будні стіл вже накривали скатертю тканиною. Ткали їх і в кружку, карти, гречечку. Узор карти це прямокутник, а кружки – ромбики.

Пряли на полотно, мати вал валила на веретені. Те клоччя яке залишалося від пряжи, його треба гарно перебирати, треба мати таку цівку і прядку, щоб брала вал. Прядка товщу нитку не потягне. Клоччя ішло на рядна. У людей робили кодрі з костриці, воно кучеряве да колюче, самі огризки всякі, краще ішло на вал. У нас по сусідству була бідна сім'я, дак вони кодрю ту плели, да діти спали на полу на ній.

Було мати лугу спустити з гречаної соломи та попелу, воно було замість мила. Цідили курячий помет для жлукта. Було жлукто довбане. Весь одяг був тоді полотняний його за три тижня назбирували. Сорочки-сухопірки – це як я скинула сьогодні сорочку, то треба її попраць. Складали в жлукто, засипали курячим пометом, тоді діставали гарячу воду із печі і лили в жлукто, накривали якоюсь тряпкою. Це вранці таке робили і воно стоїть до вечора. Вечором витягали одяг і йшли до річки прати зимою. Замість лугу брали помет, він відбілював краще сорочки. Спочатку в ночвах у лузі оджимала особливо де грязніше було [2].

Одяг.

Усний спогад жительки села Гречаники Яреми (уроджена Перепелиця) Параски Іванівни 1930 р. н.: Маленькою носила сорочку полотняну, ніякої спідниці. Мати пошила з нового полотна сорочку, внизу зарубила. Хлопці теж ходили в сорочках, поки сорочка не стане. Сорочку сама вишивала хрестиком, і уставку, рукава з пухликами. Полотно було домоткане, конопляне. До церкви ходили в святковому одязі, вінках, вив'язувалися. До вінка прив'язували ленту скільки в кого їх було, обично десять, п'ятнадцять. Кольори лент були різні: жовті, зелені, білі і всякі. Стали білі прив'язувати, як дівчата з Германії поприходили. Плахти в селі вже не носили. Сподниці у три-чотири поли були люстрові і рипсові. Це як чотири поли, то дуже багата. Зимою сачок носила з матерії обикновенної. У кого достаток той вати купив, а ми на клочках підшивали. Скубли клочки ті, що з конопель, те що осталося від пряжи, так скубли, щоб не було вузлика ніякого, бо як шие на машинці кравець, то голка може

поламатися як попаде в той вузлик. Дак той сачок такий важкий, що його підняти не можна, а мусили надівати, такий як куфайка. Кожушини в нас не було. Очіпок мати моя не носила. Кобеньяк із капішоном був. Іще окремо башилки були, одівався на голову, чоловіки носили. Обично як їхали десь у дорогу одівали башилик. У хлопців піджаки були [1].

Усний спогад жительки села Гречаники Адаменко (уроджена Бова) Лідії Антонівни 1934 р. н.: Сорочки шили з конопляного полотна, вишиті чорним і червоним, уставки були гладдю пошиті, у подолі (поли) хрестиком. Коли йшла замуж були у мене сорочки вишивані, калінкорові. Заполоч купляли на базарі куколками. Сорочок до підточки не було. На сорочку одівали карсет. Сорочки дитячі були полотняні, польки звалися. Як ішла заміж, то треба було чоловіку вишити сорочку. Був у мене пояс вовняний і ватяний. Мати вміла в'язати пояси. Коло сволюка прив'язувала дві мички і переплутувала. Там де китиці треба тугенько в'язати, а там далі звичайно як кручком тільки руками.

Свити у мене не було. Сачки почали носити у війну. Гарні були сачки суконні, до каракулевого воротника, приталені. Юпки були до трьох і до п'яти вусів. Люстрова була із плісом. Карсети в селі жінка шила. Кожушину мати перешила на кожух. Кожушина була рясна як юпка. Чоловіки носили кожух, а жінки кожушину. Кохта ще була материнська на ваті сатинова, красива. Юпки носили вже пожитіші та молодіші, а дівки їх не носили. Юпку одівали як ішли заміж. Я була і не багата, і не бідна [2].

Прикраси.

Усний спогад жительки села Гречаники Яреми (уроджена Перепелиця) Параски Іванівни 1930 р. н.: У мене були сережки золоті «плесковаті» із зображенням колосків. Носили і «дуги» сережки. Було колишнє намисто, що називалося «добре» в 15 і у 10 разочків, усяке було. Дукачів не було у нас, але я знаю, що такі були. «Лінтар» називалося таке велике янтарне намисто. Одягали цепку, «лінтар», хрестики. Скляного намиста у мене не було і в моїх подруг, але взагалі його носили. Вже було сучасне намисто різне, дуже довге, яке можна було перекрутити у декілька разів [1].

Усний спогад жительки села Гречаники Адаменко (уроджена Бова) Лідії Антонівни 1934 р. н.: Намисто було добре, був лінтар, цепка срібна з материним хрестиком золотим. Цепка зав'язувалась на три кінці. Намисто з 10 разків,

чисте, срібних не було в намисті. Називалось добре червоне. Не рублене, а кругленьке. Носили один пониз, потім другий пониз намиста, а далі треба перекривать янтарним, його називали лінтар. Цепка і намисто у кожної дівки було. Материнське намисто переходило з покоління в покоління. Старші жінки не носили намисто. Я змалку була в сережках. Дід поїхав на заробітки в Америку із заробіток привіз сережки. Мати їх носила, потім віддала їх мені. Дуті були сережки, а на базарі мати мені купила сережки «пугвички». Дуже хотіла собі «плесковаті» сережки іще на них називали «биті». Знаю ходили до якоїсь баби і вона голкою пробивала вухо, мабуть до грєбінки [2].

Календарні свята.

Усний спогад жительки села Гречаники Яреми (уроджена Перепелиця) Параски Іванівни 1930 р. н.: На Андрія гадали, колодязь робили: внесе мати хмизу, я мовчки обчухрала гілячки, зробила колодязь, туди стакан з водою поставила. Ставили в голови його, де спиш. Загадували сон, хто мене через місток переведе з тим я буду жить. Іще на Андрія жито сіяли, сім'я з конопель, зернечко таке. Дак ото вкруг хати ходили і казали: «З ким я буду ці коноплі рвать з тим я буду віку доживать». На Катерини вносили гілочку з вишні, ставили в пляшку з водою. Отак ворожили.

Дітьми ходили колядувать, щоб дали канфети. Якщо хто млинець, чи коржика дав, дак за нами згряя собак ходила. Ходили в першу чергу на Роздво до діда Андрея колядувать. Він по такому червивому яблучку дасть, то нам уже радісно було, приносили до дому й кажемо: «Мамо дивіться!». А дід той багатий був. Пани померли, а він так і залишився жити на тому дворі. Вже як підрости то не ходили колядувати. Кутю два рази на год варили. На Меланку, проти Нового году, ми до того хату не вимітали, од самого Роздва. До Роздва поприбірали, помазали. Відмітали тільки від стовпів, від стенок. Тоді на Меланки, рано вранці до схід сонця хазяйка змете оте сміття і попід дерева попідтрушує, щоб дерева родили рясно. Був такий обычай, щоб сміття збирають до Меланки і підтрусуть під дерева. Тиждень піч не мазали, а на Меланки підмазували, щоб рябенькі телятка родились. Кажуть не можна в понеділок і в п'ятницю сажу трусуть, бо весь тиждень сажу буде падать. Кутю варили з ячменю. У ступах товкли ячмень. Мати накришиють сахарних буряків чугунчик, наварить. Тією юшкою кутю полила. Далеко до меду було, тільки чули про мед. Дерев у нас сильно не було, тільки сливи, то сокирою

не лякали їх. На Голодну кутю до церкви ходили по воду. Вода більшу силу має чим на Крещеніє. На Іордань батюшка ходив по хатах і писав, або на комені або на стіні «Іордань». У чистий четвер ішли на страсть. Старалися із церкви донести отой огонь до хати. Робили кульок із бомаги, накривали свічку, бувало, що бумага зайнялася. А пізніше брали із світла склянку і не гасне, і приносили вогонь. У хаті тим вогнем хрести писали на сволоках. Хто приніс, той і писав. Я принесла із церкви вогонь, пописала на сволоці хрести і по вікнах вгорі од грому. Зберігали таку свічку в шухляді столу. На Стрітення ходили по воду, а свічку не палили.

Зелену неділю обов'язательно відмічали. Казали Тройця і Зелена неділя. Ставили віху, зверху хрест збили і вкрутили. Просили лісників, або крали хлопці дерево на віху, як найвищу вільху чи сосну. У нас одна віха була, бо село невелике. Три дні вона стояла, бо вона Тройця. Тоді хто строївся купляли ту віху, бо деревина велика то на свяць казали, на верх на хату її брали. На Зелену неділю, або будь коли, хлопців приймали до парубочої громади за могорич. Клечання треба як годиться, щоб було з осики, а так з берези. І в хаті клечання з осики. Чула від людей, що ото осику всю не викидати, а одну гілочку оставить. Як вигонять перший раз корову на пашу, то та гілочка осики від відьми, від поганого ока. Клечання ставили біля порога, три чи чотири заковували голячки з берези. На Зелену неділю, у клечальну суботу, люди несли панахиди до церкви, поминали вішалників і утоплеників.

У Гречаниках церкви не було, а була в Стовп'ягах, ми взагалі відносились до їхнього приходу. У нас храми були 19 грудня на зимнього Миколая і 22 травня на весняного Миколая. Був храм іще на Петра, дак той уже вивели. Раньше на храм готовили капуста (капусняк), картоплю, кисіль червоний, ряжанку в кого корова є, пиріжки пекли з калинами, бо у нас п'ятнадцять куців калини було. Мати прийде з роботи наламає калини поки видно, отаку купу. Дівчата під двором співають, а ти Параско сідай дай калину нижи у парки. Іще треба нитками в'язати, листя обривать, щоб самі дрючечки, бо зелень пріє. У капусту (капусняк) кидали капусту, пишно, курочку як хто заріже. На Зелену неділю пиріжки пекли з гречкою і печінкою.

На досвідки ходила по сусідські, через дорогу, до товаришки. В неї батько рано помер, вона з матір'ю жила. Карасіну не було, ото такі досвідки були. Вишивали на досвідках, хто уставки до сорочок, хто рушники. Сідали на піл,

посередині діжа, на ній світло із патрона, він невеликий був, гніт із шенель димів. Приходили хлопці. Не за нашої битності разом лягали спати, це ще наші баби казали, що дівчата прядуть на досвідках у вишитих сорочках, у намисті, а тоді лягають спати з хлопцями. П'ять чи чотири приходили дівчат, ті що дружили, карасіл приносили, коли мати дасть, коли треба і вкрасти. Куток «веселий» називався. Зібралась нас компанія ті, що гарно співали. В одного хлопця бубинець був і балалайка. Співи було на все село. Казали ото хутор веселий, так і назвали куток [1].

Усний спогад жительки села Гречаники Адаменко (уроджена Бова) Лідії Антонівни 1934 р. н.: Це 1947–48 рр. Обично перед Різдом піст. Перед святом кололи свиняку один раз у год. Варили холодиці, робили ковбаси, були кишки. До свята ніхто ні кусочка не їв. Сало і м'ясо солили. Сало в ящик складали в коморі. Кров'янку робили з крупи гречаної. Капусняк обізательно варили. А на Святвечір була кутя, узвар, пиріжки або вареники з капустою. Пиріг пекли, як хлібину. Хлопчик на покуть клав сінце в угол і клали той пиріг, ставили кутю і узвар. Пиріг той лежить поки святки. Потім з тим пирогом бігають дівки по вулиці і кого зустрінуть, ото буде її жених. Я взяла той пиріг і біжу з ним, аж до Соснови, дивлюся якийсь чоловік іде, та й питаю: «Дядько, як Вас звать?». Він мені: «А ти Лідіо куди?». Я впізнала, що то Артем. Значить буде у мене чоловік на таке ім'я. Буває на святки рубають дрова, залишаються від них оті одрубанці. Я набрала оберемок тих одрубанців і давай їх щитати, чи буду в парі, чи не в парі. Пошитала, що в парі. Бувало пояси ховали в дерев'яних ночовках, де затірку затирають. Ото поскидали ми ті пояси, скручували їх і вкидали в ночовки, нас було п'ятеро дівчат. Чий пояс випаде та і заміж вийде. Я вже ходила колядувати як пішла заміж. Хлопці ходили посипати, дівчата ні, то гріх. Ходили дівчата щедрувати. Колядували на вулиці, в хату не заходили:

«Ой видить Бог видить Творець, що у вечір мир погибає,

Архангела Гавриїла в Назарет посилає,

Зряжем, зряжем в Назареті славу славлять.

У вертепі зірвана ясна розсіяла, троїм царям путь вказала.

А ж три царі приходили, Христу дари приносили.

Як принесли Христу дари на колінцях йому припадали,

На колінцях припадали, Христа діток божих і шукали,

А не знайшли Христа вбитим, а знайшли малих діток,

Малих діток синів сорок тисяч ще й чотири,
На камені розбивали, християнську кров проливали.

Мати Сина породила у садочку положила
Васильками прикриває, Син до неньки промовляє,

Син до неньки промовляє з святим Рождеством поздоровляє».

Кутю варили перед Різдом і була Голодна кутя перед Крещенієм. Макітерка була на картоплю, один горщик на узвар і горщик був на борщ, і була діжа. Мати любила робити квашу. У чавуні стояла кваша на печі, грала сутки. Було одварить буряків сахарних, туди вкине груш дрібненьких, да запарить борошном, треба щоб трохи було і гречаного борошна. Калину не добавляли. Із слив мати робила сливник. Узвар із грушок гниличок і сахарного буряка. Почистить буряк, покида дольками, груши накладуть зверху, крутеник соломи, у печі варилося, бо воно ж до огню топиться. Варяться груші, як огонь горить, треба щоб упріло, ото тоді треба соломи положити, щоб груші не пригоряли зверху, щоб вони втопилися, бо так вони піднімаються на верх. Кутю заправляли маком. Маку багато пахали і по відру маку було. До куті добавляли сахар. Були вже буряки. Воду освятили у церкві.

На Пуцання збирались – це заговини на піст. Постували і в м'ясниці. Печений гарбуз, печений буряк. Весь час раніше був піст. На Масляну, на Петрів піст капусняк їли. Вареники мати не тільки на масляну робила. Тільки неділя, мати вже, щось добреньке готовила. Ряжанку робила, або млинчика якогось спече, або вареничка зварить. Мати літом складала сир, підсолювала, а тоді утворювались великі грудки масла всередині. Діжечка була дерев'яна, не довбанка, у коморі стояла. Надобували сир зимою на вареники із неї. Цілий тиждень на Масляну їли. Пекла мати і млинці гречані. Намелемо гречки, мати підчиняла на тісті, розводила тістечко і підчиняє, з вечора підчинить воно підійде, а вранці встає і в печі пече млинці до сала. Він був на всю сковороду, млинець жирний такий був, ноздратий, добрий.

На масляну хлопчики тягали ту колодку, хустками її перев'язували. Вулицею хлопці тягали колодку до дівчат. Коли текло з гори, аж гуркотіло, ото вже прийшла весна. Тоді казали старі люди до 15 чи до 14 березня прийде Явдоха буде корінь оживать.

Паску пекли у суботу або в п'ятницю. На Зелену неділю гарно гуляли. На кожній вулиці була віха, по всьому селу. На Ковзанівському одна, на Карпиловці друга, на Баранівському третя віха. Деревину привозили, а тоді її продавали тому хто хату стріить, треба, щоб підвалина хати була із віхи. Обично брали сосну 8–10 метрів. Стараються утримувати, щоб стояла. На верх прив'язували ікону Матір Божу чи Спасителя. На схід ставили, хрест робили як перекладинку і встановлювали туди іконку. Звалить було вже легше чим ставить. Розбирали на третій день. Бо казали якщо довго віха стоїть, то може пожар бути. В суботу поминають вішалників і утеплеників.

На досвідках я вже пряла і ткала. Коли я дівувала на кожному кутку села була ялинка. Де досвідки були там і ялинка. Нас п'ятеро дівчат було, ми у двох пряли, а ті сиділи на полу, діжа була, свічка горіла і вишивали. А ми на прядках пряли. Ялинку прикрашали свіжими яблучками, стрічками до яких вішали бублик чи канфету. Із стружечок робили квіточки, всяке різне, а зверху стрічку бантом зв'язували. Хлопці вранці ідуть посипать, принесуть отакенні куски сала, да ковбаси, да горілки із малясу, ще хтось дав і меду, то із медом її колотили. Кулик Ганна Яківна була не одружена, жила із батьком, у них збирались на досвідки, ми прядемо, хлопці коло печі хто в карти грає, хто в сракача. Я вдень, увечері попряду, прядку оставлю і йду додому. Вранці поснідала і бігом до діда. Тоді дівки не вкладались спати. Досвідки починалися вже в жовтні, коли викопують буряки колгоспні. Приходили з роботи, попорались і йшли на досвідки. Вони закінчувались перед паскою. Прясти тоді годі, нитки мотаємо. У піст на досвідки ходили, тільки не кожний день. В суботу і в неділю гулять ходили [2].

Народні промисли.

Усний спогад жительки села Гречаники Яреми (уроджена Перепелиця) Параски Іванівни 1930 р. н.: Пасіки в селі були. За мосі битності пасіки стояли біля хат. Дід Андрей Тулуб був пасічником. Він при пану був наймитом, так і залишився на панському дворі жити. Там був двір великий і сад великий, дак вона не вивозилась та пасіка, бджолам хватало дома, що їсти. Меду ніхто не давав, хліба тоді не наїдалися. Меду не було за що купувати.

Я сама сукала свічки, віск купувала. Готовили свічки в церкву, як іти на всеношну, проти Паски, чи в чистий четвер.

У селі був один млин між Дівичками і Гречаниками, ще і я клунок носила туди. Став кол-

госпним, коли колективізація була, а так був там хазяїн дід Крепель Петро. Вже і дворища того нема. Він багатий був. Пам'ятаю як вітру нема, то і млин не меле, ждали вітру, щоб повіяв. Землю при мені вже обробляли плугом з волами, кіньми. Не нашими, а колгоспними. Були там стайні. Конюх порав коней, а воловик волів доглядав. У нас як корова приведе бичка не маєш права продати, треба здавати у колгосп. За нього мало давав колгосп грошей. Називалось воно законтрактувати, після того не маєш права не де діти теляти, тільки в колгосп. Та підгодовують його потім одягають на нього ярмо, навчають його ходити в ярмі. Тоді по дві корови дома не було, бо не було за що їх держать, мали право теличку продати. При мені ярмарків вже не було, був базар у Переяславі [1].

Усний спогад жительки села Гречаники Адаменко (уроджена Бова) Лідії Антонівни 1934 р. н.: Пасіки рідко в кого були. Мати сама держала пасіку без батька, після війни вже. Вулики були обичні дерев'яні, квадратні ящики, на п'ять, шість рамок, не більше. Дома були пасіки, ніхто нікуди їх не вивозив. Мед у прикус не їли, як мати піде на роботу, то вкрадемо, ото там подовбимось. Була ручна медогонка, вона була на все село. Медогонка була як кулька з ручкою, вставлялась сама воцина туди. Була пиакалка димова викурювати бджіл. То мати була біля вуликів почухає і заглядає туди, тай каже, що матка є – це головна у бджіл, вона більшенька за бджоли. Як рій повилітає мати тоді ловить його і знов посиляє туди у вулик. На зиму вулики заносили в погріб. Був земляний погріб, обставлений очеретом, яма така викопана. Там були самі бджоли, більш нічого. Накривали вулики рядом, обставляли очеретом. На зиму рамку із медом ставили, щоб бджолам було, що їсти. Виносили вулики обично на теплого Олексія 30 березня. Мати виносила і становила проти сонечка під хатою. Знаю, що була липовка така дерев'яна, довбанка і ми дітьми довбалися в ній. Липовка стояла у коморі без кришки накривали ряднинкою. Тоді не продавали мед, могли тільки на кутю купувати. З воску мати свічки сукала. Здавала мати на переробку віск, тоді віддавали ті пластиночки вставляти в рамку. Прополіс настоювали в горіліці на витирання [2].

Гігієна.

Усний спогад жительки села Гречаники Яреми (уроджена Перепелиця) Параски Іванівни 1930 р. н.: Голову мили квасом буряковим, тоді коси дуже м'якенькі, а літом качани в печі варили, мати прийшла з роботи витягла качани, зцідила,

то до тієї води іще звичайну воду добавляли, волосся було гладеньке. Намилювались простим милом, тай того не дуже було [1].

Усний спогад жительки села Гречаники Адаменко (уроджена Бова) Лідії Антонівни 1934 р. н.: *На місячні мати рвала тряпки і підв'язувалась мотузком. Нам вона нічого не розказувала, а я тільки бачила, що мати окровавлена була. А я вже*

одівала братові підшитаники, коли в мене таке було. Появилися труса в 50-х роках [2].

Висновки. Подані етнографічні матеріали можуть бути використанні для ґрунтовного вивчення свого краю, свого історичного регіону, своєї держави та подальших досліджень різних ділянок матеріальної і духовної культури українців.

Список літератури:

1. Польові матеріали авторів. Записано 20.10.2015 р. від Яреми (уроджена Перепелиця) Параски Іванівни 1930 р. н., мешканки села Гречаники Переяслав – Хмельницького району Київської області.
2. Польові матеріали авторів. Записано 03.11. 2015 р. від Адаменко (уроджена Бова) Лідії Антонівни 1934 р. н., мешканки села Гречаники Переяслав – Хмельницького району Київської області.

Dunaina I.G., Bondarenko M.I. ORAL HISTORY OF HRECHANYKY VILLAGE: FIELD RECONNAISSANCE

This article shows the authors' field materials recorded in 2015 from residents of the Hrechanyky village, Pereiaslav-Khmelnytskyi district, Kyiv region (now Boryspil district). The source base of research is information from respondents about Ukrainian folk women's jewellery and Ukrainian folk clothing, which are the main scientific topics of the authors. Besides, the intelligence shows ethnographic sources about calendar and family rituals, traditional food, worldview and beliefs. Expedition photographs and collected folklore material about different areas of traditional culture and life of the local population are of great value: beekeeping, weaving, food, clothing, jewellery, calendar and family rituals, folk medicine, beliefs, traditions of premarital communication of young people.

The results of the expeditionary ethnographic research are the examination of different areas of the material and spiritual culture of Ukrainians. This material presents facts that are not reflected in official documents, but they are important as materials of personal origin. They show the factual material of the «spirit of the times», full of observations and reflections of the respondent about the events, details of people's lives and their moods. The study of the specifics of cultural phenomena of past and present generations of Ukrainians is based on a «live» connection between the recorder and the interviewee. The method of 'interview' is one of the main methods of collecting primary information about separate structural components of the traditional everyday culture of Ukrainians and their functioning as a certain system and application to persons who have direct experience or knowledge of a subject or event. A modern researcher still has the opportunity to watch elements of traditional ritual in our modern life and to record memories of relic phenomena from the older generation. This also makes it possible to record unique memories, traditions, customs, and features of everyday and economic life that need to be passed down from generation to generation.

This ethnographic materials can be used for a thorough study of land, historical region, state and for further research into different areas of the material and spiritual culture of Ukrainians.

Key words: Hrechanyky, respondents, clothes, jewellery, wedding, food, rituals.